

Prvotisak Elegije Frana Krste Frankopana iz 1656. godine

Potočnjak, Saša

Source / Izvornik: **FLUMINENSIA : časopis za filološka istraživanja, 2018, 30, 7 - 28**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.31820/f.30.2.1>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:967018>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.
Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.

<https://doi.org/10.31820/f.30.2.1>

Saša Potočnjak

PRVOTISAK ELEGIJE FRANA KRSTE FRANKOPANA IZ 1656. GODINE* (*Querimoniae piae*, Macerata, 1656.)

dr. sc. Saša Potočnjak, Filozofski fakultet, spotocnjak@ffri.hr, Rijeka

izvorni znanstveni članak

UDK 821.163.42.09Frankopan, F. K.-1

rukopis primljen: 15. 10. 2018; prihvaćen za tisak: 15. 11. 2018.

U popularizaciji je kulta crne Madone Trsatske odnosno Loretske bila ključna uloga feudalnih gospodara Frankopana. Njezino je štovanje osobiti izraz zadobilo u 17. st. u Elegiji Frana II. Krste Frankopana Tržačkoga, kojega su na naslovnici II. latinsko-talijanskoga izdanja Divoto pianto (Loreto, 1794) priređivači titulirali grofom Trsatskim (Perpetuo Conte di Tersatto), a kako bi se istaknula veza između roda Frankopana i Trsatskoga svetišta.

Osobiti je prilog radu potvrda o postojanju sačuvanoga primjerka prvoga izdanja Elegije: Franciscus Christophorus comes de Frangipanibus, Querimoniae piae (Macerata, 1656), koja je dosad bila poznata jedino prema prijepisu i prijevodu tiskanom u 18. stoljeću. Postojanje prvotiska moguće jedina Frankopanova za života tiskanoga djela potvrđeno je 2018. godine u Italiji (Recanati, Biblioteca diocesana p. C. Benedettucci; Perugia, Biblioteca Comunale Augusta).

Ključne riječi: Frankopani, B. Kašić, F. Glavinić, Trsat, Loreto, crna Madona, franjevci, Blaženi plač

* Ovaj je rad sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost projektom UIP-2017-05-6356 *Ars lignea: drvorezbarska umjetnička baština sjevernog Jadrana od 1300. do 1600. godine.* Sažetak je rada izložen na znanstvenom skupu *Od Kapitolijske vučice do habsburškog orla. Bi-ljezi rane riječke prošlosti*, koji je organiziran u okviru projekta UNIRI – *Srednjovjekovna baština Kvarnera* (SREBAK).

1. Uvod

Rukopis je književne ostavštine Frana Krste Frankopana grofa Tržačkoga pronađen 1871. godine u bečkom državnom arhivu, gdje se i danas nalazi.¹ Iste je godine, uz pomoć Franje Račkoga, Ivan Kostrenčić priredio te pod naslovom *Vrtić* tiskom objavio izbor iz novopronađena književnoga djela Frana Krste Frankopana.² *Vrtić* koji je priredio I. Kostrenčić obuhvaća samo dio cjelokupne književne ostavštine Frana Krste. Drugo izdanje, koje je 1915. godine priredio S. Ježić, iako cjelovito, bilo je povučeno iz distribucije,³ a u ponovljenom je izdanju iz 1921. objavljen opet samo izbor iz djela.

Književna ostavština Frana Krste Frankopana priređena je iz rukopisa u kritičkom izdanju i objavljena prvi put u cijelosti krajem 20. stoljeća. Izašla su tri cjelovita izdanja, a priredio ih je Josip Vončina: u ediciji Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti *Stari pisci hrvatski* (1995), te u ediciji Matice hrvatske *Stoljeća hrvatske književnosti* (1995, 1999).⁴

¹ Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Länderabteilungen (1123-1850), Ungarische Akten (1423-1860), 318 Ungarische Akten, Verschwörerakten, V. Frangepanische Akten (keine Angabe): od 318-1 do 318-4 Konvolut A, B, C i D Frangepans literarischer Nachlass I-IV. Vidjeti na: <http://www.archivinformationssystem.at/archivplan-suche.aspx>, posjet: 19.4.2018.

² Rukopis književne ostavštine pronašao je Ivan Kostrenčić, a javnost je o tome prvi izvijestio Franjo Rački, o tome vidjeti u: Kostrenčić, I., *Pripomenke izdavatelja* u: Frankopan, F. K. *Vrtić*, izdao I. Kostrenčić. Tiskom Dragutina Albrechta, Zagreb, 1871, str. III-XIV; Zvonar, I., „Pisma Franje Račkoga upućena Ivanu Kostrenčiću u razdoblju od 1868. do 1875.” *Zbornik Odsjeka povijesnih znanosti Zavoda povijesti društvenih znanosti, HAZU*, 25, Zagreb, 2007, str. 210-213.

³ *Književna ostavština Frana Krste Frankopana*. Građa za povijest hrvatske književnosti, VIII. Izdanje Jugoslavenske akademije u Zagrebu, 1915, str. 181-228. O mogućim razlozima povlačenja iz distribucije ovoga cjelovita izdanja u Rešetar, M., *Frankopanove nevolje na književnome polju*, „*Vijenac*”, I, br. 24, Zagreb, 1923, str. 478. U kroatističkoj literaturi se navodi mišljenje I. Kostrenčića iz 1871, a to je da ispuštena Frankopanova djela nisu odgovarala moralnom ukusu publike. J. Vončina navodi kako su to samo prividni razlozi zbog kojih neka Frankopanova djela nisu bila uvrštena u izdanja Akademije, a kao suprotan primjer navodi prvi dio tekstova 'lascivnoga sadržaja' N. Nalješkovića koji je ipak objavljen u redakciji V. Jagića i Đ. Daničića 1873. (SPH, knjiga 5). J. Vončina razlog tomu pronalazi u činjenici što Fran Krsto ne pripada dubrovačko-dalmatinskom krugu. Vončina, J., nav. djelo (1995), str. 4.

⁴ Fran Krsto Frankopan, *Djela*, prir. J. Vončina. *Stoljeća hrvatske književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1995; Fran Krsto Frankopan, *Djela*, prir. J. Vončina. *Stari pisci hrvatski*, knjiga 42, HAZU, Zagreb, 1995; Fran Krsto Frankopan, *Djela*. Drugo, obnovljeno izdanje, prir. J. Vončina. *Stoljeća hrvatske književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1999.

U kroatističkoj se književnoj historiografiji zasad smatra da je Fran Krsto Frankopan za života priredio i tiskom objavio samo jedno književno djelo, i to marijinsku elegiju o legendarnom prijenosu Kuće Svete obitelji iz Palestine na Trsat, a zatim u Loreto.⁵ S obzirom na sadržajno-tematske elemente *Elegija* se izravno nadovezuje na poznati marijinski kult crne Madone tj. Marije Loretske, a Fran Krsto ju je navodno sastavio tijekom svojega boravka u Loretu, te ju je tiskao 1656. godine u Macerati pod naslovom *Querimoniae piae*. Frankopanova je latinska *Elegija* priređena i u drugom izdanju 1794. godine, a priredili su je te na talijanski jezik preveli franjevci reda male braće franjevačkoga samostana sv. Franje u Loretu. To je izdanje dvojezično, latinsko-talijansko, ali nosi samo talijanski naslov: *Divoto pianto composto in versi latini dal Conte Francesco Cristoforo Frangipani, perpetuo Conte di Tersatto, per la partenza della S. Casa di Maria ss. trasportata dalla Dalmazia a Loreto*.⁶

Tek deset godina nakon što je I. Kostrenčić identificirao Frankopanu „bečku rukopisnu ostavštinu”, 1881. godine je Ivan Kukuljević Sakcinski pronašao ‘negdje u Istri’ jedan primjerak drugoga, latinsko-talijanskoga izdanja iz 18. stoljeća.⁷ Na temelju naslovnice drugoga izdanja utvrđeno je da je postojalo i prvo izdanje koje je Fran Krsto Frankopan tiskao u Macerati 1656. godine.

⁵ Smatra se da je rukopisna „bečka ostavština” zaokružen korpus Frankopanova djela, iako se u njemu ne nalazi autograf Frankopanove *Elegije*. Međutim, postoje indicije da je Frankopanovo djelo moguće bilo i znatno šire. Na tom su tragu i istraživanja u: Zvonar, I., *Ljudski i književni lik Ane Katarine Frankopan-Zrinski. S posebnim obzirom na jezično-stilske osobitosti autoričina književnog opusa*, u *Na kajkavskim korijenima*, Meridijani, Samobor, 2009, str. 158–211; Dukić, D. i Lukec, J., *Pjesme Ane Katarine Zrinski – poetika i kontekst*. Croatica, 41/61, 2017, str. 273–294.

⁶ Opis poetičkih osobina te detaljna analiza motivsko-tematskih te retoričkih elemenata *Elegije* Frana Krste Frankopana, a na temelju uvida u II. izdanje iz 18. st. te prema izdanju *Djela* iz 1999. godine (u prijevodu D. Novakovića) objavljena je u Potočnjak, S., „Blaženi plač, sastavljen u latinskim stihovima od grofa Frana Krste Frankopana, vjekovječnog grofa Trsatskoga, radi odlaska svete kuće presvete Marije iz Dalmacije u Loreto.” *Zbornik u čast Katice Ivanišević*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2015, str. 145–157.

⁷ O tome nas I. Kukuljević Sakcinski izvješćuje ovako: *O tom posljednjem toli nesretnom narodnom mučeniku, Franji Krstu Frankopanu, nismo do sada znali, da je bio ne samo hrvatski, nego i latinski pjesnik. Prije nekoliko godina, putujući po Istri, nabavio sam slučajno knjigu pod sliedećim naslovom: Divoto pianto composto in versi latini del conte Francesco Cristoforo Frangipani, perpetuo Conte di Tersatto, per la partenza della S. Casa di Maria SS. trasportata dalla Dalmazia a Loreto. Stampata in Macerata l' anno 1656. ed ora dato alla luce con la sua Traduzione in volgare Idioma (...). Njeke bibliografske riedkosti*, Vienac, XIII, br. 49, 1881, str. 783–784.

Pišući monografiju o životu i radu Frana Krste Frankopana 1921. godine, Slavko Ježić navodi da se niti jedan primjerak prvoga izdanja iz 1656. godine nije sačuvalao, a da je drugo izdanje „bibliografska rijetkost”:

Ta je pjesma bila naštampana g. 1656., ali se od tog prvog izdanja nije nijedan egzemplar sačuvalao. Poznato je samo drugo izdanje, što su ga god. 1794. izdali oci malobraćani reda sv. Franje u Loretu, pod naslovom »Divoto pianto«, gdje je uz latinski tekst priložen i talijanski prijevod — ali i to je drugo izdanje bibliografska rijetkost.)⁸

Slično su tvrdili i svi kasniji priređivači Frankopanova djela, pa je tako naposljetku učinjeno i u kritički i cjelovito priređenim *Djelima* Frana Krste Frankopana iz 1995. godine.⁹ Drugo izdanje *Elegije*, označeno je kao ‘bibliografska rijetkost’ između ostaloga i zato što su se navodno jedina dva poznata primjerka, tzv. Kukuljevićev i Rešetarov, ‘zagubila’ odnosno kako je bilo utvrđeno 30-ih godina 20. stoljeća, više ih nije bilo moguće pronaći u Hrvatskoj!¹⁰ Međutim, danas je poznato da se jedan primjerak drugoga izdanja nalazi u knjižnici Franjevačkoga samostana na Trsatu (sign. Trsat: RV-8*-36), a o čemu je znanstvena javnost obaviještena detaljnije i 2015. godine.¹¹

⁸ Ježić, S., *Život i rad Frana Krste Frankopana*. Matica hrvatska, Zagreb, 1921, str. 25.

⁹ *Naime, njegov je Elegia djelce »stampato in Macerata l'Anno 1656« (67, 27); sačuvalo se drugo izdanje (19). [Istaknula S. P.]. Vončina, J., uvodna rasprava u Frankopan, F. K., Djela. SPH, HAZU, Zagreb, 1995, str. 24.*

¹⁰ S. Ježić je *Elegiju* priredio prema drugome izdanju Rešetarova primjerka, dok Kukuljevićev primjerak (za koji nije točno utvrđeno gdje ga je u Istri Kukuljević uopće pronašao) S. Ježić nije uspio pronaći, što ga je i navelo na pretpostavku da drugoga izdanja Frankopanove *Elegije* moguće u Hrvatskoj više nema. O tome u Ježić, S., *Uvod u: Djela Frana Krste Frankopana*. Srpska kraljevska akademija, Filozofski i filološki spisi, knj. 27 (Posebna izdanja, knj. CVIII), Slovo, Beograd, 1936, str. 10. Primjerak *Elegije* iz ostavštine M. Rešetara (Bibliotheca Rhacvsina, br. 950, sign. B. 56; na omotu: J3409 T867) u Pragu danas je dostupna u digitalnom obliku na: https://books.google.hr/books?id=yM1hAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=hr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.

Francesco Saverio Perillo u radu „La stampa di libri Dalmati nelle Marche (secoli XVI-XVIII)” u zborniku *Marche e Dalmazia tra umanesimo e barocco: atti del Convegno Internazionale di Studio, Ancona, 13-14 maggio, Osimo, 15 maggio 1988*. Cura di S. Graciotti, M. Massa, G. Pirani. Diabasis, 1993, str. 186, kao knjigu tiskanu u Macerati 1656. godine navodi i *Elegiju* Frana Krste Frankopana te napominje da je riječ o dvama izdanjima, prvotisku i drugome izdanju koje su priredili franjevci u 18. st. Međutim autor taj podatak preuzima iz studije S. Ježića, a ne na temelju uvida u primjerak prvotiska.

¹¹ Potočnjak, S., nav. djelo (2015). U katalogu je Franjevačkoga samostana na Trsatu primjerak *Divoto pianto* (II. izdanje) zaveden vjerojatno još u 19. stoljeću, što I. Kukuljeviću Sakcinskom i S. Ježiću vjerojatno nije bilo poznato. Vidjeti Hoško, E. *Arhivska zbirka*

Sl. 1. *Naslovnica drugoga izdanja latinske Elegije Frana Krste Frankopana Trsatskoga (Loreto, 1794) s početnom ilustracijom i pečatom Franjevačkoga samostana na Trsatu (sign. Trsat: RV-8*-36).*

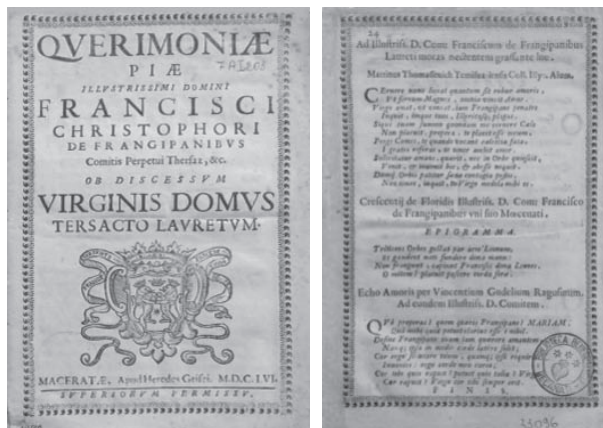
2. Prvo izdanje *Querimoniae piae*, Macerata, 1656.

Iako se do sada smatralo da je prvo izdanje *Querimoniae piae* 'nepopravno izgubljeno',¹² u svibnju 2018. godine utvrdila sam da se dva primjerka Frankopanova prvotiska i danas nalaze u Italiji: jedan u Recanatiyu (Biblioteca diocesana p. C. Benedettucci [sign.: coll. 7 A I 203]) i drugi u Perugi (Biblioteca Comunale Augusta [sign.: ANT I.I 1437 (12.)].¹³

Franjevačkog samostana na Trsatu. Vjesnik Historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu, 17, 1972, str. 425–426. Prema istome katalogu zavedeno je i treće izdanje tiskano u Loretu 1814. međutim nije dostupan podatak o mjestu gdje bi se primjerak toga izdanja nalazio. U elektronskom izdanju kataloga zapis o navedenom primjerku dostupan je na: <http://193.198.235.162/cgi-bin/wero.cgi?p=100001&q=Frankopan%2C+Fran+Krsto&a=a910312113&c=10010806883>. Prema bibliografiji hrvatskih latinista Š. Jurića postoji još jedno mlade izdanje tiskano u Loretu 1814. godine.

¹² Tu tvrdnju i sama ponavljam u prethodno navedenom radu (2015, str. 148) te ju ovim tekstom ispravljam.

¹³ Posebno zahvaljujem gospođi Denise Tanoni (Biblioteca diocesana p. C. Benedettucci) na dostavljenom primjerku *Querimoniae piae* iz 1656. godine koji se nalazi u Recanatiyu, i to u digitalnom obliku, te gospodinu Paolu Renziju (Biblioteca Comunale Augusta) na potvrdi o postojanju primjerka u Perugi. O postojanju primjerka u Perugi zasada postoji samo potvrda, ne i uvid u (digitalizirani) primjerak. Ovime nije isključena mogućnost da je primjeraka prvotiska i više u nekim drugim zbirkama.

Sl. 2. *Primjerak Frankopanova prvotiska (Macerata, 1656) pod naslovom Querimoniae piae illustrissimi domini Francisci Christophori de Frangipanibus Comitis Perpetui Thersaz, &c. Ob discessum Virginis Domus Tersacto Lauretum te posljednja stranica s oznakom FINIS i pečatom knjižnice. Biblioteca diocesana p. C. Benedettucci [sign.: coll. 7 A I 203], Recanati, Italija*

Djelo *Querimoniae piae illustrissimi domini Francisci Christophori de Frangipanibus Comitis Perpetui Thersaz, &c. Ob discessum Virginis Domus Tersacto Lauretum* tiskano je za Frankopanova života, te ga je vrlo vjerojatno sam autor i priredio za tisak. Riječ je o drvoreznoj knjizi koja je uvezana u sveščić nalik brošuri, a na što upućuje ornamentalni drvorezni okvir koji uokviruje tekst na svakoj od 24 stranice. Na naslovnici se nalazi grb obitelji Frankopan, pa je moguće pretpostaviti da je autor snosio troškove objavljivanja djela. Tome u prilog ide i jedan u mlađem izdanju ispušten epigram pod naslovom *Crescentij de Floridis Illustriss. D. Com: Francisco de Frangipanibus uni suo Moecenati*. Ispod naslovnoga grba navedeno je mjesto i godina tiskanja te tiskara: *Apud Heredes Grisei*.

O *Querimoniae piae* možemo formalno govoriti kao o zbirci koja se sastoji od tekstova više autora: prvo slijedi posveta u prozi Mariji Loretskoj (str. 3–4) te *Elegia* (str. 5–14), a obje je sastavio Fran Krsto Frankopan, zatim *Parigoria* koju je sastavio Bonaventura Morotti Fulginatis (str. 15–20) i na kraju su pridodane pjesme i epigrami tada već bivših studenata Ilirskoga kolegija u Loretu: Jurja Kuljanovića Trogirana (Georgium Coughlianum Traguriensem), Matije Jelića Omišanina (Matthaeum Gielich Almissiense), Martina Tomaševića Temišvarca (Martinus Thomassevich Temišuarensis) i

Vinka Gudelja Dubrovčanina (Vincentium Gudelium Ragusinum) (str. 21–24). Da su najkasnije do 1656. godine pohađali Ilirski kolegij saznajemo na temelju oznake pripadnosti *Collegij Illyrici Alumnum* navedene pokraj njihovih imena, a koja je u II. izdanju potpuno izostala.¹⁴

Drugo je izdanje istoga djela, priređeno nakon autorove smrti, u odnosu na prvotisak formalno izmijenjeno, a što su učinili kasniji priređivači u 18. stoljeću. Tiskano je u Loretu u tiskari *Torchi del Sartori*.¹⁵ Dva se izdanja razlikuju u jeziku, prijevod na talijanski jezik uglavnom slijedi tekst izvornika, no nerijetko je parafraza, jednostavnijih stilskih rješenja. Redosljed je pojedinih strukturnih dijelova samoga djela u II. izdanju nešto drugačiji pa je tako između prozne posvete Mariji Loretskoj i *Elegije* umetnuta *Parigoria* B. Morottija i to samo na latinskome jeziku bez prijevoda. Osim na razini stila u mlađu je talijansku varijantu *Elegije* uvedeno osam komentara priređivača u kojima se objašnjavaju detalji iz tradicije *Prijenosa* Svete kuće, tumači se topografija *Prijenosa* pa se tako npr. objašnjava da je Trsat brežuljak u Dalmaciji, a *Prijenos* se dogodio iz Dalmacije u Loreto iako je u prvotisku jasno naznačen Trsat (*Ob discessum Virginis domus Tersacto Lauretum : Per la partenza della S. Casa di Maria SS. trasportata dalla Dalmazia a Loreto*).

Pjesme su ostalih autora na kraju zbirke (*Aggiungonsi vari altri componimenti poetici con la loro traduzione in volgare idioma. D. D. D.*) priređene i prevedene u izboru. Talijanska varijanta također je stilski jednostavnija od izvornika, no od prvotiska ponajviše odudara to što su u mlađem izdanju epigrami manje poznatih hrvatskih latinista ispušteni. Izdanja se razlikuju i u inicijalnoj drvoreznoj ilustraciji, u vinjetama te grafičkim ukrasima, tipografskim oznakama, naslovnim listovima te u samoj titulaciji autora Frana Krste Frankopana.

¹⁴ S. Ježić je na temelju II. izdanja pretpostavio da su ta četvorica moguće bili Frankopanovi pratitelji na putu za Rim, ili pitomci Ilirskoga kolegija u Loretu *sudeći po ne baš prevelikoj okretnosti u verzifikaciji i po nestašici ikakvih posebnih ideja, a i po tom što su rodom iz tako različitih strana* (Ježić, S., nav. djelo (1921), str. 26). Ilirski kolegij u Loretu mogli su pohađati između 1627. (kada ga je obnovio papa Urban VIII.) pa do 1656. (godina tiskanja *Elegije*). Kolegij je primao samo mladiće između 14 i 19 godina starosti.

¹⁵ Oba su izdanja tiskana u tiskarama koje su u to vrijeme bile vrlo poznate upravo po tiskanju djela marijinsko-loretske tematike. O tome u: Borraccini, R. M., *Stampa e società ad Ancona in antico regime tipografico*, u: *Atti e Memorie*, 110 (2012), Deputazione di storia patria per le Marche, Ancona, 2013, str. 189–215.

3. Naslovnica prvotiska: *Frangere esurienti panem tuum*

Naslovnica prvotiska sadrži mlađi grb Frankopana (prepoznatljiva dva lava koja lome kruh) koji zaokružuje lenta na kojoj je kao *motto* upisan prvi stih starozavjetnoga responzorija:

*Frangere esurienti panem tuum
et egenos vagosque induc in domum tuam;
cum videris nudum operi eum,
et carnem tuam ne despexeris.* (Izaija 58:7)

*Podijeliti kruh svoj s gladnima,
uvesti pod krov svoj beskućnike,
odjenuti onog koga vidiš gola
i ne kriti se od onog tko je tvoje krvi.*¹⁶

Knezovi se Krčki od 1426. godine nazivaju Frankapanima,¹⁷ a samo je prezime cijeloga roda izvedeno iz nadimka slavnoga rimskoga vojskovođe Flavija Lucija Anicija, koji je 717. godine uslijed silne poplave Rima, vlastitim rukama (poput Gospodina) lomio kruh i dijelio ga gladnim građanima. S obzirom na ovaj čin nazvan je 'frangepane' (*frangere panem = lomiti kruh*), a svi kasniji članovi roda izvode vlastito podrijetlo od njega kao rodozačetnika. Legenda je ovjerena u više povijesnih izvora tijekom ranoga novoga vijeka, te je članovima obitelji potvrdila genealošku vezu i starodrevni rod. Ovakva je interpretacija značenja obiteljskoga prezimena u europskoj historiografiji bila općeprihvaćena posebno u 16. i 17. stoljeću.¹⁸

¹⁶ Prijevod na hrvatski jezik u: *Biblija*. Kršćanska sadašnjost (online izdanje na: <http://biblija.ks.hr/search.aspx?k=29&p=58&r=7>).

¹⁷ Klaić, V., *Krčki knezovi Frankapani. Od najstarijih vremena do gubitka otoka Krka*. Matica hrvatska, 1901, str. 16. Prezime Frankapan / Frankopan baštine tri loze: rimska (*Frajapane*, od 1014), hrvatska (*Frangepanibus*, od 1426) i furlanska (*Francapanum*, od 1487). Pitanje podrijetla hrvatskih Frankopana / Frankopana dugo je vremena izazivalo polemike. Starija (napose talijanska) historiografija hrvatske Knezove Krčke smatra rimskim odnosno mletačkim potomcima čemu su pridonosili i sami Frankapani zalažući se za vlastito rimsko podrijetlo. No s radovima V. Klaića smatra se da je njihovo podrijetlo domaće, hrvatsko-krčko dok je rimsko zapravo posljedica neutemeljenih genealoških pretenzija samoga roda. Vidjeti Strčić, P., „Prilog o porijeklu Frankopana/Frankopana“, Rijeka, 4, 2001.

¹⁸ Tako na primjer u: Zazzera, F.: *Della famiglia Frangipani tratta della seconda Parte della Nobiltà dell'Italia del signor don Francesco Zazzera d'Aragonia Napoletano all' illustriss. et reverendiss. Signor abbate Roberto Frangipane*. In Napoli, appresso Costantino Vitale, 1617. Istu

Sl. 3. *Grb Frankopana sa starozavjetnim responzorijem na naslovnici Querimoniae piae iz 1656. godine*

Moto koji sadrži biblijski responzorij, a referira se na obiteljsko prezime kojim je rodu Frankopana (*De antiquioribus gentis Fregepaniae hominibus*)¹⁹ „potvrđena” genealoška veza sa starorimskim rodnom Anicija (*gens Anicia*), naslovni je retorički končeto. Naime, iz tipološko-prefiguracijskoga paralelizma (‘dijeliti poput Gospodina kruh gladnima’) dalje se izvodi metafora pjesničkoga djela kao ‘duhovne hrane’.²⁰ Obiteljsko se prezime referira upravo na ‘dijeljenje duhovne hrane’ koja je metaforički sve ono za što su Frankopani kao podupiratelji bili zaslužni.²¹ Tom istom ‘duhovnom kruhu’ pripada i

genealogiju te tumačenje sadrži i Posveta Vuku II. Krsti Frankopanu koju je na početku svojega djela *Cvit svetih* (1628¹) sastavio Franjo Glavinić. U književnoj je historiografiji pokazano da je i u 18. stoljeću takvo rodoslovlje Frankopana bilo općeprihvaćeno. O Posveti Vuku II. Krsti Frankopanu u *Cvitu svetih* te o rodoslovlju Frankopana u Andrije Kačića Miošića u *Pismi od kuće Frankopanovića* posebno vidjeti u: Palameta, M., „Kačićevo čitanje Glavinića”, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, 5 (2012), 5, str. 27–42.

¹⁹ Da su Frankopani i u 16. stoljeću smatrani rodnom, potvrđuje Onofrio Panvinio u istoimenoj knjizi *De Gente Fregepania* koja je ostala u rukopisu (*Honuphrii Panvini Veronensis fratris eremita Augustiniani de Gente Fragepania libri quatuor*), a nalazi se u Biblioteca Angelica u Veroni kako nas o tome izvješćuje Enrico Celani. Panvinio, O. *De Gente Fregepania*. Nuovo archivio Veneto. Pubblicazione periodica della R. deputazione Veneta di storia Patria, anno III, tomo V. Venezia, 1893, str. 479–486.

²⁰ Riječ je o naslijeđenoj konvenciji u kojoj su npr. ‘kruh’ ili ‘mrvice’ u stvari ‘duhovna hrana’. Ova je pjesnička konvencija antičkoga podrijetla (Curtius, E. R., *Europska književnost i latinsko srednjovjekovlje*, Naprijed, Zagreb 1998, str. 150–152), a njezino je tropološko tumačenje u hrvatskoj književnosti razvio Marko Marulić u proznom dodatku *Tropologica Davidiadis expositio* latinskoga epa *Davidias*.

²¹ Da se etimologija Frankopana trebala razumjeti na ovakav način, potvrđuje komentar tiskara Hieronyma Vietora koji je otisnut na latinskome jeziku u *Poslanicama sv. Pavla Apostola Benedika Komjáthyja (Epistolae Pauli lingva Hungarica donatae*, Krakow, 1533). Za tiskanje je ove knjige bila zaslužna Katarina Frankopan Perényi pa se njezine zasluge nazivaju upravo „di-

Querimoniae piae Frana Krste što je ujedno i temeljni retorički koncept ovoga baroknoga teksta signaliziran naslovnim grbom.

4. Frankopani kao vjekovječni grofovi Trsatski

Braća Juraj III. († 1610), Nikola IX. († 1647) i Vuk II. Krsto († 1652) Frankopan pripadnici su tržačke loze, te su titulu grofova Tržačkih ili Brinjskih nosili i sinovi te kćeri Vuka II. Krste: Gašpar II. († 1653), Juraj IV. († 1661), Ana Katarina († 1673) i Fran II. Krsto († 1671). Međutim, u posveti *Povijesti Trsata* 1648. godine Franjo Glavinić Gašpara II. Frankopana titulira kao grofa Trsatskoga (*Il Sig(nore) Conte Gasparo Frangipano di Tersatt, &c.*). Isto će učiniti i Boltižar Milovec 1661. godine kada u *Dvojem dušnom kinču* Anu Katarinu oslovljava: *gospa grof Ane Katarine od Frankopanov, vekivečne grofine od Trsata (...)*²².

U podnaslovu se prvotiska *Querimoniae piae* Fran Krsto Frankopan potpisao kao što i očekujemo: *vjekovječni knez Tržački &c. (Comitis Perpetui Thersaz, &c., pri čemu &c. označava i ostale titularne naslove u slijedu)*. Međutim, u drugom je izdanju, poput njegova brata i sestre, potpisan drugačije: kao *vjekovječni grof Trsatski (perpetuo Conte di Tersatto)*. Usporedimo li podnaslove prvotiska i drugotiska postaje jasno da je naknadna intervencija franjevacu u titularnu atribuciju samoga autora bila sasvim promišljen čin priređivača. Štoviše, čin je to koji svoj legitimitet izvodi iz legendaroga *Prijenosa*²³ Svete kuće Blažene Djevice Marije iz Nazareta na Trsat

jeljenjem kruha života” što po Vietoru proizlazi iz samoga „plemenskoga imena Lomikrušaca”. O tome Rožić, F. „Neoteta baština”, *Posljednji Zrinski i Frankopani*. Zagreb, 1908., str. 216. Općenito o Katarini Frankopan Perényi i *Poslanicama sv. Pavla Apostola* u Šercer, M., „Žene Frankopanke”, *Modruški zbornik* 11, vol. 4-5, ur. B. Olujić, Katedra Čakavskog sabora Modruše, Josipdol, 2011, str. 21–81. Ovakvu su rodoslovnu metaforu dalje upotrebljavali i ostali pisci, napose Boltižar Milovec u molitveniku *Dvoji dušni kinč* (Beč, 1661). O takvoj interpretaciji u Milovca također vidjeti u Rožić, F., isto, str. 216–217.

²² Citirano prema *Boltižar Milovec (1612–1678)*, u „Hrvatski kajkavski pisci II”, priredila O. Šojat. PSHK, Zora & Matica hrvatska, Zagreb, 1977, str. 141.

²³ Legendu o prijenosu Kućice Svete obitelji žanrovski valja vezivati uz karakteristične narative o *prijenosu (translationes) relikvija* u nekoj određenoj zajednici što je i karakteristično za srednjovjekovne hagiografije i reafirmaciju svetačkih kultova. O tome usp. u Basić, I. „*De inventione Sancti Felici*: reknognisciranje relikvija i reafirmacija kulta sv. Feliksa u Splitu u kontekstu poslijetridentske obnove”, u: *Splitska hagiografska baština: povijest, legenda, tekst*. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Splitu od 26. do 27. rujna 2011., ur. J. Belamarić, B. Lučin, M. Trogrlić, J. Vrandečić, Književni krug Split, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu, Split, 2014, str. 271–313.

na koji se nadovezuje osnutak Trsatskoga svetišta te gradnja franjevačke crkve i samostana na Trsatu. Tu *metahistorijsku vezu*²⁴ između Svete obitelji, Frankopana i Trsatskoga svetišta razradio je Franjo Glavinčić u historiografskom djelu *Historia Tersattana (Povijest Trsata, Udine, 1648)*.

Historia Tersattana Franje Glavinčića (meta)historijat je osnutka Trsatskoga svetišta, što je i najavljeno u posveti grofu Gašparu Frankopanu Trsatskom:

Gli honorati gesti, e gloriose imprese de' passati Heroi, Illustrissimo Signore, e l' antichità del sangue, senz'alcun dubbio, illustrano le Famiglie, e rendono i posterì (quando dalla virtù del Ceppo non delineano) degni di molta lode; ma la pietà Christiana immortala colui, che cattolicamente l' essercita, per i discendenti di lui eternamente vivono nella memoria, e lingua di qual si voglia persona, anzi le pietre, e muti sassi narrano le lodi, magnificano la pietà, e muovono nell' altrui cuore pietoso zelo di affetto, i Mausolei, le sculture, e trionfi, le pitture ne sono vivaci testimoni. Nell' honoratissima sua Famiglia la pietosa, e santa impresa della erettione, e fondatione della Chiesa, e Monasterio Tersattano (posponendo à questa ogn'altra) è testimonio eterno, facendo le Casa Frangipana degna di eterna memoria, di eterna lode, (...) quiui si benedice de' Frangipani il nome, de' suoi maggiori la pietà, e quiui si prega prosperità a' posterì. Dovendo io dunque, sollecitato da molti, dare in luce la Translatione della Santa Casa hereditaria della Vergine Gloriosa da Nazareth à Tersatto, e da Tersatto à Loreto (...) è convenevole, che à V. S. Illustrissima, e non ad altri io la dedichi, sì perche da i procui di V. S. Illustrissima è stata la sopradetta Chiesa, e Monasterio Tersattano fondata, come per la continua pietà, che si scorge in Lei, per il suo molto valore, e merito, e per la protezione, che tiene della Fede Catolica, per in specie della nostra Serafica religione Franciscana. (...) (Istaknula S. P.)²⁵

²⁴ O metahistorijskim razjašnjenjima događaja Prijenosa u Hoško, E., „Barokna historiografija o Trsatskom svetištu”, *Prošlost i sadašnjost Trsatskog svetišta*, Dometi 1/2/3, 24, Rijeka, 1991, str. 56.

²⁵ Glavinich, F., *Historia Tersattana: raccolta dalle antiche, e moderne historie, annali, e traditioni*. Ur. F. Butorac, prev. D. Klen. Reprint izdanje. Sveučilište »Vl. Bakarić« Rijeka – Naučna biblioteka Rijeka, Historijski arhiv Rijeka, Tiskara Rijeka – Rijeka, Sveučilišna

Izdvojeni epideiktički topoi (npr. *časna djela, slavni podvizi, starina krvi, krjepost loze, frankopansko milosrđe, blagoslovljeno ime Frankopana, pobožnost predaka*) oblikuju karakterističnu *figuru opisa* kuće Frankopana kao *tematske jezgre u funkciji subjekta*.²⁶ Podrijetlo je toga opisa klasično i naslijeđeno iz topike personalne pohvale.²⁷ I ostali nabrojani motivsko-tematski elementi (*slavno kamenje, mauzoleji, kipovi i slavoluci*) ikonografski su simboli frankopanske slave i časti ('vječni svjedoci'). Tome se nizu pridružuje i Trsatsko svetište (samostan i crkva) koje Glavinić smatra votivnim darom roda Frankopana, a na koji se zavjetovao Pseudo-Nikola Frankopan još u 13. stoljeću.²⁸ Na mjestu Kuće Svete obitelji sagradio je kapelicu, no smrt ga je pretekla u namjeri da je proširi pa je (kako navodno proizlazi iz starih spisa) svojim potomcima naložio da to učine: (...) *per questo dicesi nella concessione di Papa Nicolò Quinto, data al Conte Nicolò Frangepano, per poter*

naklada Liber – Zagreb, Rijeka 1989. Faks. Pretisak izd.: In Udine. Apresso Nicolo Schiratti, 1648, str. III-VI.

²⁶ O baroknom opisu s tematskom jezgrom u funkciji subjekta u: Kravar, Z. *Funkcija i struktura opisa u hrvatskom baroknom pjesništvu*. Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1980.

²⁷ O klasičnom panegiričkom govoru u: Curtius, E. R., nav. djelo (1998), str. 170–183. Istom se topikom poslužio 1661. godine i B. Milovec: *Zato kada sem v pamet vzel, da one duhovne hrane čez tuliko vremena nestaje, misel moja vlekla me je na to, da bi na štampanje oveh knjžič V. Svetlo Gospoctvo opomenul; ar vu nekulikeh pominkeh, i videvši sâm nekoje pobožne pelde, jesem v pamet vzel, da V. Svetlo Gospoctvo žele pređe svoje nasledovati, bližnjemu hasneči, Božju diku pobožnost i dušni napredek povekšavajuči. Velim: pređe svoje, pokedobe vu Frankopanske familije hištorije to nahađam, da ne znam, je li po krvi i nature, je li po Božjem daru tako dohađa, da vu nijednom kolenu ovoga slavnoga pokolenja nê zmenkal gdo tē, koj bi ne bil kakove osehbujne hasne opčine kršćanske vučnil.* (...). Citirano prema Milovec, B., nav. djelo (1977), str. 142.

²⁸ Prema legendi o prijenosu Kuće Svete obitelji iz Palestine na Trsat u to je vrijeme Trsat bio pod knezom Nikolom Frankopanom koji je čuvši što se dogodilo odmah došao na Trsat te poslao izaslanstvo u Svetu zemlju kako bi potvrdio vjerodostojnost Prijenosa. Po odlasku Kuće Svete obitelji u Loreto isti je knez Nikola Frankopan kako bi utješio ožalošćeni narod Trsata na tom mjestu sagradio kapelu koja se smatra temeljem kasnijega Trsatskoga svetišta. Da je knez Nikola Frankopan iz 1291. godine uistinu povijesna osoba utvrđuje loretski historiograf G. Angelita 1530. godine, a u tome ga slijede i ostali, točnije i B. Kašić, F. Glavinić te kasnije Fran II. Krsto Frankopan. Međutim, Glavinićev srednjovjekovni knez Nikola Frankopan je ustvari književno-povijesni lik, a to je dokazao L. Margetić. Naime, kako smatra L. Margetić knez Nikola iz 1291. poistovjećen je s banom Nikolom IV. (slavnim Mikulom Frankapanom, †1432) s početka 15. stoljeća čemu je osobito pridonio F. Glavinić spojivši tradiciju iz 13. st. s Nikolom Frankapanom iz 15. st. Margetić, L., *Loreto i Trsat*. CCP 49, 2002, str. 106–107.

*fabricare la Chiesa, e Convento Tersattano: Et ut etiam votum per quondam Nicolaum Patrem tuum, dum vixit factum adimpleatur. (...)*²⁹

U ovome je predgovoru tako potvrđeno da je najvažnija zasluga obitelji Frankopana, i to ona koja se prenosi s generacije na generaciju, upravo osnutak Trsatskoga svetišta. Evidentan je proces *diskurzivne heroizacije*³⁰ pređa i potomaka obitelji Frankopana. Trsatsko je svetište sagrađeno upravo na *istom mjestu*, gdje su 'anđeli donijeli Kuću Svete obitelji' i kao takvo njezin je logičan nastavak. Iz ovako postavljene početne premise izveden je zaključak da je i samo Trsatsko svetište *Locus Sanctus*. Uloga je Frankopana trojaka: začetnici su Trsatskoga svetišta (crkve i samostana), zavjetovani su čuvari naslijeđa Svete obitelji i kao takvi *vjekovječni* grofovi Trsatski.³¹

5. Frankopanova Gospa Trsatska: kip Crne Madone

Priredivačka intervencija u naslovnicu II. izdanja *Querimoniae piae* Frana Krste Frankopana povezana je s daljnjom popularizacijom kulta Gospe Trsatske odnosno Marije Loretske te s reprezentacijom obitelji Frankopana. Grb Frankopana sa starozavjetnim responzorijem u mlađem je izdanju izostao, a dometnuta je početna drvorezna ilustracija koja je izravno povezana s naslovnim listom: karakteristični emblem Bogorodičine Svete kućice koju na ramenima nose anđeli. Takav odabir inicijalne ilustracije referira se na sadržajni aspekt samoga djela *Querimoniae piae*, a funkcija mu je vizualna reprezentacija idejne okosnice središnjega teksta te evokacija bliske veze između *Prijenosa* Kuće Svete obitelji i Frankopana. Naime, u samoj je *Elegiji* iskorišteno više prepoznatljivih opisnih naracija preuzetih iz trsatsko-loretske historiografije 16. i 17. stoljeća.³²

²⁹ Glavinich, F., nav. djelo (1648), str. 11.

³⁰ Blažević, Z. – Cođa, S., „Zrinski i Frankopani – strategije i modeli heroizacije u književnom diskursu”. Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Vol. 80, 2008, str. 91–117.

³¹ O Legendi o *Prijenosu* u stručnom prikazu ovoga historiografskoga narativa u Potočnjak, S. „Europom ... u potrazi za Frankopanima”, u. *Putovima Frankopana. Frankopanska baština u Primorsko-goranskoj županiji*. Primorsko-goranska županija i Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka, 2018, str. 321.

³² Predaja o *Prijenosu* Kuće Svete obitelji na Trsat te u Loreto predmet je interesa tzv. trsatsko-loretske historiografije (*Spisi ljetopisaca i povjesnika koji nastoje osvijetliti povijest Loretskog svetišta, napose njegove početke*. Hoško, E., nav. djelo (1991), str. 80) koju je iscrpno prikazao fra Emanuel Hoško (1991). Autor ističe kako se tek u drugoj polovici 15. st. u histo-

Sl. 4. Ilustracija VIRGO LAURETANA na početnoj stranici, koja prethodi naslovnici izdanja iz 1794. godine i prozna posveta na talijanskome jeziku iz primjerka Divoto pianto, koji se nalazi u Franjevačkom samostanu na Trsatu (sign. Trsat: RV-8*-36).

Inicijalna je ilustracija vješto odabrana, izvjesno je da je napravljena upravo za II. izdanje, na što upućuje ornamentalni okvir koji uokviruje i samu naslovnicu II. izdanja. Ta se ilustracija VIRGO LAURETANA nadovezuje na autorovu proznu posvetu Presvetoj Bogorodici Mariji Loretskoj (*Sanctissimae Dei genitrici Mariae Lauretanae / A Maria Vergine Lauretana*) i emblematiku 'duhovnih suza':

riografiji počinje povezivati Trsatsko svetište s Kućom Svete obitelji te Marijinim svetištem u Loretu, s time da se svi ljetopisci pozivaju na spise koji „više nisu bili dostupni”. Spominjanje Trsatskoga svetišta kao važne postaje na putu Kućice za Loreto prvi navode loretski ljetopisci, dok se u trsatskoj historiografiji o tome počinje pisati tek u 17. i 18. stoljeću, odnosno kako smatra Hoško, naročito poslije knjige Bartola Kašića (1617). Prihvatimo li mišljenje E. Hoška tada kao početak trsatske historiografije o *Prijenosu* uzimamo *Povijest Trsata* F. Glavinića kojega će dalje nastaviti Juraj Ksaver Marotti u *Dissertatio historica* (Rim, 1710), Petar Francetić u *Tersactum coronata Deipara Virgine* (Venecija, 1718) i Klaro Pasconi u djelima na latinskome jeziku pod naslovom *Triumphus Coronatae Reginae Tersactensis, signis, prodigiis ubique nitentis* (Venecija, 1731) te *Historicus progressus mariani triumpho* (Venecija, 1744). Loretsku historiografiju prema E. Hošku čine između ostalih, npr.: Giacomo Ricci (1467 ili 1468), Pier Giorgio Tolomei (Teramano), 1472, Luigi Lazzarelli, 1475, 1480, Giovanni Battista Petrucci, 1485, Giovanni Battista Spagnoli (Mantovano), 1489, Marco Probo Mariano, 1498. S time da Trsatsko svetište spominju pisci Girolamo Angelita i Ortensio Torsellini. Prema Hoško, E., nav. djelo (1991), str. 51–58.

*Frattanto a questa Vostra adorata Sede appendo in voto il mio cuore, ma già stemprato, e disciolto in lagrime; quali però se accettate come un ostaggio, e un vero pegno di amore non perderò ogni speranza, che almen non siate una volta per far ritorno alle nostre Terre.*³³

Fran Krsto grof Frankopanski plače pred Marijom Loretskom: metaforički prinosi Crnoj Madoni 'svoje suze', što je karakteristična barokna metafora za književni tekst (*Querimoniae piae: Blaženi plač*).³⁴

Početna ilustracija VIRGO LAURETANA u potpunosti korespondira sa središnjom tematskom preokupacijom *Blaženoga plača*, a to je čudesan dolazak Kuće Svete obitelji morem na Trsat: Sveta je Kuća došla na rukama (arh)andela Rafaela i Mihaela. Brodom bez jedra i vesala upravljao je sam Bog. Jadransko more, inače poznato kao nemirno, odjednom se smirilo kao i sva priroda, utihnuli su valovi i oluje, a noć se pretvorila u dan. U talijanskome prijevodu II. izdanja *Elegije* opisna naracija Prijenosu na Trsat stihovna je reprezentacija inicijalne drvorezne ilustracije VIRGO LAURETANA:

*Non ha vele, ne antenne, e calca a nuoto
Libera Regnatrice il Mar Soggetto,
Ella è Nave, Ella è Vela, Ella Piloto.
D' Angioli adoratori un drappelletto
Gode toccarla, la sostien, le imprime
Mille baci d'amore, e di rispetto.
E i primi Duci delle Squadre prime
Raffaele, e Michel le man sott' Essa
Pongono a far di Lei pompa sublime.
Fra i notturni silenzi, Ella se stessa
Portando, passa: A Lei come le piacque,
In giorno si cangiò la notte istessa. (...)
Fama è, che il Mare allor tutto echegiasse*

³³ Frangipani, F. C., *Divoto pianto composto in versi latini*. Dai Torchi del Sartori, Loreto, 1794, str. 8.

³⁴ Više o tome u Potočnjak, S., nav. djelo (2015). O baroknom plaču kao metafori za iskupljenje grijeha posebno u: Fališevac, D. *Ivan Bunić Vučić*. Zavod za znanost o književnosti – Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1987. Istoj skupini djela kao metafora duhovnih suza pripadaju i pridodane pjesme Frankopanovoj *Elegiji*.

MARIA, MARIA: Ripetè l' onda il grido:
Udimmo; e il grido a rimirar ci trasse.³⁵

Uz didaktične komentare ispod stilski pojednostavljene talijanske varijante Frankopanove *Elegije* te drvorezna ilustracija preko koje se uspostavlja vizualna veza sa sadržajem upućuju na to da je II. izdanje ipak bilo namijenjeno široj publici, a za razliku od prvotiska koji je s obzirom na retoriku ciljao na učeniji sloj čitateljske publike. Tematski se iste ilustracije *Prijenosa* javljaju u više knjiga istoga tiskara u Loretu u periodu tiskanja i Frankopanova drugotiska. I potpisnici su *Imprimatura* isti (Fr. Vincentius Pandolfini Ordinis Praedicatorum Vicarius S. Officii Laureti) kao i u *Divoto pianto*, tako npr. u: D. Antonio Gaudenti, *Storia della Santa Casa di Loreto esposta in dieci brevi ragionamenti*. Dalle Stampe di Federico Sartori, Loreto, 1784. te D. Antonio Lucidi, *Notizie della Santa Casa di Maria Vergine venerata in Loreto*. Nella Stamperia Sartori, Loreto, 1792. Riječ je o vrsti moralno-didaktične literature kojoj je cilj bio popularizacija kulta Marije Loretske i Loretskoga svetišta.

*

Prema legendi o *Prijenosu* u središtu Kuće Svete obitelji nalazio se kip Bogorodice s Djetetom, pa i Fran Krsto Frankopan u svoje djelo uvodi karakterističan opis drvene skulpture Crne Madone. U tom opisu prevladava 'oštri stil' (*stile acuto*) te s obzirom na prisutne artificijelne stilske postupke kao što su *conchetto*, *discordia concors* i *concordia discors* i sama elegija *Querimoniae piae* predstavlja Frana Krstu Frankopana kao baroknoga pjesnika.³⁶

U *Querimoniae piae* motivsko-tematski elementi koji grade opis Crne Madone staroklasičnoga su podrijetla, ali je pjesnik opis proširio s ciljem stvaranja retoričkoga končeta: u prozopografiju (*fictio personae*) umetnute su metafore i kontrasti, spaja se nespojivo i daleko / nespojivo ali blisko:

Virgo, quam Cedrino Lucas effinxerat olim
Trunco, incorruptae signa decora Deae:
Antiqui rara vivunt in Imagine Vultus,
Aligerum credas composuisse manus;
Majestate nitent Oculi, diademata frontem
Gemmea cinxerunt, ignea gemma oculus.

³⁵ Frangipani, F. C., nav. djelo (1794), str. 37.

³⁶ S obzirom na hrvatsko pjesništvo Frana Krste Frankopana riječ je o iznimci. Naime, u hrvatskome dijelu opusa u Frana Krste Frankopana barokni je *ornatus* gotovo posve izostao.

*Tempora hydaspaeis arserunt clara pyropis,
Luminibus media nocte dies micuit:
Ore nigra horrebat, sed nigro candidus ore
Et lepor, et decus, et gratia ridet ovans;
Aurea perquè humeros Coma diffluit, aurea crine
Spicula vibrabat, tela Capillus erant. (...)*³⁷

Kip Marije Loretske u 17. stoljeću opisuju i historiografi B. Kašić i F. Glavinčić. U Bartola Kašića u djelu *Istoria Loretana od sfetae Kuchiae Bogorodici-nae* (Rim, 1617)³⁸ u opisu Crne Madone prevladavaju usporedbe i krajnje pojednostavljene metafore.³⁹ Ističe se vrsta te dimenzije drvene skulpture, crna boja lica posljedica je starosti kipa i izgaranja svijeće, nabrajaju se atributi, opisuju se modelacija kose i neka vrsta stila odijevanja ('po običaju od naroda'):

V Spremlištu, kako u jednoj kućici vidi se od B. Marije Stojeće, i da ditička Jesusa lijevom rukom po srijedi obhijta, a desnom uzderži, prilika okolo dva lakta duga od derva cedarskoga. Koje obraz ambrom srebru sličnom omašten; a dimom od svijeća počarñen. Ništar ne mañe isto ono počarñen'je od starijne, i časten'j zlamen, sasma uzmnoži veličanstvo od obraza Dijevičanskoga. Visoku

³⁷ Frangipanibus, F. C., *Querimoniae piaae*, Macerata, 1656, str. 12. U prijevodu na hrvatski jezik D. Novakovića (prema II. izdanju): *Djeвица koju je nekoć Luka izradio iz cedrovine, / krasan kip neokaljane Djevice. / Na izvanrednom liku živi negdanji izraz lica: / rekao bi da su ga anđeoske ruke napravile! / Oči bliješte veličanstvenošću, čelo ovjenčava / draguljna kruna, oči plameni dragulj. / Sljepoočnice plamte sjajnim indijskim rubinima, / iz zjenica usred noći sviće dan. / Lice joj je bilo odbojno crno, ali s crna su se lica / smiješili snježna ljepota, i čar, i klišta milina. / Zlatna se kosa prosula po ramenima: iz pramenova je / napinjala strijele, vlasi su bile sulice.* Frankopan, F. K., nav. djelo (1999), str. 75.

Talijanski je prijevod stilski ipak nešto pojednostavljen: (...) *Fronte le cade a destra, e a manca un vezzo, / Vivo, come se il fuoco entro vi frema / Bruna è la faccia della Dea; ma in mezzo / Della nobil brunezza Amor si asside, / E vi spargon le grazie ogni lor vezzo. / La chioma in pioggia d' or le si divide / Sul tergo, aurate fila è il suo crin biondo, / E ogni crin, più che strali i cor conquide.* Frangipani, F. C., nav. djelo (1794), str. 41.

³⁸ B. Kašić slijedi O. Torsellinija te stoga E. Hoško smatra da Kašićeva povijest *Prijenos*a pripada loretskoj historiografiji na hrvatskome jeziku te da je riječ o knjizi koja je, iako ju ne spominju trsatski historiografi te se ona sadržajno ne razlikuje od ostalih trsatsko-loretske historiografije ranoga novoga vijeka, važna jer je do kraja 19. stoljeća zapravo bila jedina na hrvatskome jeziku u kojoj je opisan nastanak Trsatskoga i Loretskoga svetišta. Prema Hoško, E., nav. djelo (1991), str. 83.

³⁹ S obzirom na hrvatsko pjesništvo Frana Krste Frankopana riječ je o iznimci. Naime, u hrvatskome dijelu opusa u Frana Krste Frankopana barokni je *ornatus* gotovo posve izostao.

glavu kruna okovana u zlatu dragim kamen'jem urešuje. Prodijele kose na nazarensku niz golo od vrata, i po plećeh toče se. Kijp zlatna odića pokriva, širim pasom po običaji od naroda, opasana, i propuštena do noga. Iz pleća modar min tegh sverhu odiće postavljen: obadva u istomu dervu iz dijelana, i izpijsana. Stoji na majkinoj desnici ditićak IESVS, prilike od umerle slavniji, božanstvene nikoje privelikosti obličje u obrazu prikazivajući. Parva dva persta od desne, načinom od blagosloviteļa podviže. Lijevom zlatnu derži jabuku. I on prodiženimi kosami, dugom haļinom, i pasom, Nazarensku odiću slikuje.⁴⁰ (Istaknula S. P.)

U *Povijesti Trsata* Franje Glavinića opis je istoga kipa krajnje pojednostavljen. Navodi se raspored u prostoru Kućice te pozicija drvorezarenoga kipa. Osim toga pripovjedač informira čitatelja da su kip pregledali stručni majstori, čime se naglašava vjerodostojnost opisanoga:

Alla destra dell' Altare vi era l'Imagine della Madonna figurata in un tronco, qual fù giudicato da' nostri artefici, che fosse stato legno di Cedro. A man manca stava il Bambino, che nella sinistra teneva il Mondo, e con la destra era in atto di benedire; ambidue con la Corona in testa lavorata à merletti dell' istesso legno, e di vesti candide vestiti.⁴¹ (Istaknula S. P.)

Razlika je u opisu istoga, drvenoga kipa u Kašića i Glavinića kvantitativne naravi. Kašićev je opis nešto razrađeniji te donosi detalje uz pokoju usporedbu što je u Glavinića izostalo, npr. opis crnoga lica, uresi te odjevni detalji kao što su pojas i plašt. S time da je u obojice posebno istaknuta modelacija kose. U dva se motiva ova dva opisa posve razlikuju: u B. Kašića je kip Gospe odjeven u zlatnu odjeću, a Dijete u ljevici drži zlatnu jabuku, dok je u F. Glavinića Gospa odjevena u 'bijelu' odjeću ('boje nevinosti'), a Dijete u ljevici drži Svijet (zemaljsku kuglu).

No, bez obzira na ponešto prisutnu amplifikaciju u prvome primjeru te razlike u pojedinim motivsko-tematskim elementima, u oba je slučaja riječ (u Kašića *Prilika* od cedrovine odnosno u Glavinića *Imagine*) o opisu kolorirane i urešene, drvorezarene skulpture jednostavnim nizanjem mo-

⁴⁰ Kašić, B., *Istoria Loretana od sfetae Kuchiae Bogorodicinae* (Rim, 1617; sign. Trsat: Cl.IX.31c), str. 25. Zahvaljujem se fra Emanuelu Hošku i gvardijanu fra Bernardu Barbariću što su mi omogućili korištenje primjerka *Istorie* B. Kašića iz 1617. godine.

⁴¹ Glavinich, F., nav. djelo (1648), str. 6.

tivsko-tematskih elemenata bez dodatnih figurativnih značenja i stilskih postupaka.

U sva tri ovdje navedena primjera Crna je Madona drvorezbarena skulptura, međutim u Frankopanovoj je *Elegiji* Gospa Trsatska / Loretska ženski adresat čija je slika (*imago*) uz pomoć umetnutih retoričkih klišeja – apostrofe, personifikacije, metafora, kontrasta, simboličkih atributa – oblikovana kao stihovni emblem.

6. Zaključak

Iako je *Elegija* Frana Krste Frankopana u književnoj historiografiji do sada bila poznata na temelju II. izdanja iz 18. stoljeća, uvid u primjerak prvoga izdanja iz 1656. godine koji je za tisak priredio sam autor pokazuje određene razlike. Uočene se intervencije kasnijih priređivača u odnosu na autorski odabir izgleda naslovnice izdanja čine relevantnima kako za razumijevanje uloge Frana Krste Frankopana i njegova djela u popularizaciji legende o osnutku Trsatskoga svetišta, tako i za izgradnju modela heroizacije roda Frankopana, a čemu su osobito pridonijeli ranonovovjekovni historioografi.

Na temelju usporedbe opisa Crne Madone u tekstovima 17. stoljeća koji pripadaju zajedničkoj trsatsko-loretske historiografskoj matici pokazalo se da je latinsko djelo Frana Krste Frankopana, za razliku od njegova hrvatskoga književnoga korpusa, stilski složeno i u funkciji autoreprezentacije samoga roda Frankopana, a što su i izravnom slikovnom vezom s Gospom i Trsatskim svetištem potvrdili i kasniji priređivači u 18. stoljeću.

Kritički uvid u prvotisak *Querimoniae piae* te uočene razlike u odnosu na mlađe, jedino dosad poznato izdanje, ukazuju i na mogućnost drugačijih književno-historiografskih interpretacija književnoga djela Frana Krste Frankopana.

Izvori

Biblija. Stari i Novi zavjet. Kršćanska sadašnjost, online izdanje na: <http://biblija.ks.hr/search.aspx?k=29&p=58&r=7>.

Boltižar Milovec (1612–1678), u „Hrvatski kajkavski pisci II”, priredila O. Šojat. PSHK, Zora&Matica hrvatska, Zagreb, 1977.

Frangipanibus, F. C., *Querimoniae piae*, Macerata, 1656¹, Loreto 1794².

- Frankopan, F. K. *Vrtić*, izdao I. Kostrenčić. Tiskom Dragutina Albrechta, Zagreb, 1871.
- Frankopan, F. K., *Djela*. Drugo, obnovljeno izdanje, prir. J. Vončina. Stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb, 1999.
- Gaudenti, A., *Storia della Santa Casa di Loreto esposta in dieci brevi ragionamenti*. Dalle Stampe di Federico Sartori, Loreto, 1784.
- Glavinich, F., *Historia Tersattana: raccolta dalle antiche, e moderne historie, annali, e traditioni*. Ur. F. Butorac, prev. D. Klen. Reprint izdanje. Sveučilište »VI. Bakarić« Rijeka – Naučna biblioteka Rijeka, Historijski arhiv Rijeka, Tiskara Rijeka – Rijeka, Sveučilišna naklada Liber – Zagreb, Rijeka 1989. Faks. Pretisak izd.: In Udine. Apresso Nicolo Schiratti, 1648.
- Kašić, B., *Istoria Loretana od sfetae Kuchiae Bogorodicinae* (Rim, 1617.; sign. Trsat: Cl.IX.31c).
- Komjáthyj, B., *Epistolae Pauli lingua Hungarica donatae*, Krakow, 1533.
- Lucidi, A., *Notizie della Santa Casa di Maria Vergine venerata in Loreto*. Nella Stamperia Sartori, Loreto, 1792.
- Panvinio, O., *De Gente Fregepania*. Nuovo archivio Veneto. Pubblicazione periodica della R. deputazione Veneta di storia Patria, anno III, tomo V. Venezia, 1893, str. 479–486.
- Zazzera, F., *Della famiglia Frangipani tratta della seconda Parte della Nobiltà dell'Italia del signor don Francesco Zazzera d'Aragonia Napoletano all'illustriss. et reverendiss. Signor abbate Roberto Frangipane*. In Napoli, appresso Costantino Vitale, 1617.

Literatura

- Basić, I. „*De inventione Sancti Felici: rekognisciranje relikvija i reafi rmacija kulta sv. Feliksa u Splitu u kontekstu poslijetridentske obnove*”, u: *Splitska hagiografska baština: povijest, legenda, tekst*. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Splitu od 26. do 27. rujna 2011., ur. J. Belamarić, B. Lučin, M. Trogrlić, J. Vrandečić, Književni krug Split, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu, Split, 2014, str. 271–313.
- Blažević, Z. – Cocha, S., „*Zrinski i Frankopani – strategije i modeli heroizacije u književnom diskursu*”. Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Vol. 80, 2008, str. 91–117.

- Borraccini, R. M., *Stampa e società ad Ancona in antico regime tipografico*, u: *Atti e Memorie*, 110 (2012), Deputazione di storia patria per le Marche, Ancona, 2013, str. 189–215.
- Curtius, E. R., *Europska književnost i latinsko srednjovjekovlje*, Naprijed, Zagreb 1998.
- Dukić, D. i Lukec, J., *Pjesme Ane Katarine Zrinski – poetika i kontekst*. *Croatica*, 41/61, 2017., str. 273–294.
- Fališevac, D., *Ivan Bunić Vučić*. Zavod za znanost o književnosti – Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1987.
- Hoško, E., *Arhivska zbirka Franjevačkog samostana na Trsatu*. *Vjesnik Histo-rijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, 17, 1972., str. 425–426.
- Hoško, E., „Barokna historiografija o Trsatskom svetištu”, *Prošlost i sadaš-njost Trsatskog svetišta*, *Domesti 1/2/3*, 24, Rijeka, 1991.
- Ježić, S., *Život i rad Frana Krste Frankopana*. Matica hrvatska, Zagreb, 1921.
- Ježić, S., *Uvod u: Djela Frana Krste Frankopana*. Srpska kraljevska akademi-ja, Filozofski i filološki spisi, knj. 27 (Posebna izdanja, knj. CVIII), Slovo, Beograd, 1936.
- Klaić, V., *Krčki knezovi Frankapani. Od najstarijih vremena do gubitka otoka Krka*. Matica hrvatska, 1901.
- Kravar, Z., *Funkcija i struktura opisa u hrvatskom baroknom pjesništvu*. Sveu-čilišna naklada Liber, Zagreb, 1980.
- Kukuljević Sakcinski, I., *Njeke bibliografske riedkosti*, *Vienac*, XIII, br. 49, 1881, str. 783–784.
- Margetić, L., *Loreto i Trsat*. CCP 49, 2002.
- Palameta, M., „Kačićevo čitanje Glavinića”, *Zbornik radova Filozofskog fakul-teta u Splitu*, 5 (2012), 5, str. 27–42.
- Perillo, F. S., „La stampa di libri Dalmati nelle Marche (secoli XVI-XVIII)”, *Marche e Dalmazia tra umanesimo e barocco: atti del Convegno Interna-zionale di Studio, Ancona, 13-14 maggio, Osimo, 15 maggio 1988*. Cura di S. Graciotti, M. Massa, G. Pirani. Diabasis, 1993., str. 186.
- Potočnjak, S., „Europom ... u potrazi za Frankopanima”, u: *Putovima Franko-pana. Frankopanska baština u Primorsko-goranskoj županiji*. Primorsko-goranska županija i Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka, 2018, str. 317–357.

- Potočnjak, S., „Blaženi plač, sastavljen u latinskim stihovima od grofa Frana Krste Frankopana, vjekovječnog grofa Trsatskoga, radi odlaska svete kuće presvete Marije iz Dalmacije u Loreto.” *Zbornik u čast Katice Ivanišević*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2015, str. 145–157.
- Rešetar, M., *Frankopanove nevolje na književnome polju*, „Vijenac”, I, br. 24, Zagreb, 1923, str. 478.
- Rožić, F., „Neoteta baština”, *Posljednji Zrinski i Frankopani*. Zagreb, 1908.
- Strčić, P., „Prilog o porijeklu Frankopana/Frankopana”, Rijeka, 4, 2001.
- Šercer, M., „Žene Frankopanke”, *Modruški zbornik 11*, vol. 4-5, ur. B. Olujić, Katedra Čakavskog sabora Modruše, Josipdol, 2011., str. 21–81.
- Zvonar, I., *Na kajkavskim korijenima*, Meridijani, Samobor, 2009.
- Zvonar, I., „Pisma Franje Račkoga upućena Ivanu Kostrenčiću u razdoblju od 1868. do 1875.”, *Zbornik Odsjeka povijesnih znanosti Zavoda povijesti društvenih znanosti, HAZU*, 25, Zagreb, 2007.

SUMMARY

Saša Potočnjak

THE FIRST EDITION OF FRAN KRSTO FRANKOPAN'S *ELEGY* FROM 1656 (*Querimoniae piae, Macerata, 1656*)

The Frankopans, a family of feudal lords, played a pivotal role in the popularisation of the cult of the black Madonna of Trsat, that is, of Loreto. However, the worship of Madonna was expressed in a special way in an elegy from the 17th century written by Fran Krsto II Frankopan of Tržac, who on the cover of the second Latin-Italian edition *Divoto pianto* (Loreto, 1794.; Cat.No. Trsat: RV-8*-36) is styled Count of Trsat (Perpetuo Conte di Tersatto) by the editors, in order to stress the relationship between the Frankopans and the Trsat Sanctuary.

A special contribution to this paper is the confirmation of existence of a preserved copy of the first edition of the *Elegy*: Franciscus Christophorus comes de Frangipanibus, *Querimoniae piae* (Macerata, 1656) which has previously been known only in the form of a transcript and translation printed in the 18th century. The existence of the first edition of possibly the only work by Frankopan that was printed during his lifetime was confirmed in 2018 in Italy (Recanati, Biblioteca diocesana p. C. Benedettucci [coll. 7 A I 203]; Perugia, Biblioteca Comunale Augusta [ANT I.I 1437 (12.)]).

Keywords: *Frankopans; B. Kašić; F. Glavinić; Trsat; Loreto; the black Madonna; Franciscans; Blaženi plač*